

Forfatter: Falster, Christian

Titel: Udrag fra Lærdoms Lystgaard eller Adskillige Discurser

Citation: Falster, Christian: "Lærdoms Lystgaard eller Adskillige Discurser", i Falster, Christian: *Lærdoms Lystgaard eller Adskillige Discurser*, udg. af JØRGEN OLRIK , 1919-20, s. XXXI. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/catalog/adl-texts-falster01-shoot-idm140591136022656/facsimile.pdf> (tilgået 23. april 2024)

Anvendt udgave: Lærdoms Lystgaard eller Adskillige Discurser

OVERSÆTTERENS INDLEDNING XXXIII

F. giver historisk oversigt over de forskellige tiders straffe for boghandlere, samt over deres regler for bogcensur. Nærmest af kuriositetsinteresse er sådanne stykker som I,10 (om berømte statsmænd af nægte byrd), I,21 (om synet eller hørelsen er den vigtigste sans) og III,7 (om en mærkelig svensk regnekunster). — Sjældnere kommer han ind på nordiske antikviteter, som i discursen II,32 om ophængning af lig i træer; derimod findes nogle afhandlinger om træk af nyere dansk kulturhistorie, således III,20, som behandler det meget slibrige æmne om hors straf efter Ribe ret, jævnt med andre tilsvarende straffe fra oldtiden; andensteds (II,33) giver F. fyldige kulturhistoriske uddrag af Christian 2.s love (i Resens udgave), bl. a. om de katolske prælaters hofstat, om kirkemusik, om præsternes ret til ægteskab og om forbud mod at appellere til Rom (frugter af en begyndende kirkereform); om postvæsen, om beskærmelse af skøger m. m. Af særlig kulturhistorisk interesse er hans afhandling om majfesten i Ribe skole og om sådanne forårsfesters oprindelse (III,25); F. finder ikke særligt behag i slige gækkelige skuespil, men kan ikke se, hvilke samvittighedsgrunde der skulde forbyde deres afholdelse.

Også over sociale tilstande og fænomener i datidens Danmark kaster discurserne mange strejflys. Allerede i fortalen til oversættelsen er F.s selskabelige anlæg fremhævet i modsætning til Hølbergs eneboerliv, og hele værket er derfor også en guldgrube for den kulturhistoriske forsker, der søger småtræk af datidens selskabelige liv og omgangstone i dannede kredse udenfor København. Men også bortset fra disse bidrag til belysning af datidens sæder og skikke, konversation og

XXXIV OVERSÆTTERENS INDLEDNING

galanteri o. s. fr., indeholder discurserne mangt og meget, der kaster lys over samfundstilstande i det daværende Danmark, over de forskellige stænders indbyrdes forhold, over Falsters sociale sympatier, over kvindernes stilling i samfundet o. s. fr. — Først og fremmest dvæler F. hyppigt ved den lærde stands stilling og vilkår i Danmark, og ligesom hans udtalelser om de bogtige kunstners slette tilstand her i landet er bårne af dyb patriotisk bekymring (se ovenfor, s. XXX), mærker man, at hævdelser af hans egen stands betydning for fædrelandet ligger ham alvorligt på sinde. Et steds giver han et bidrag til løsningen af pensioneringsspørgsmål ved at foreslå oprettelse af prythaneer (alderdomsstiftelser) for fortjente mænd i videnskabens og kunstens verden (II,1); et andet sted satiriserer han over studerende personers jagt efter borgerlige bestillinger og i det hele over folks stundesløse jagen efter noget nyt, idet han tager sit udgangspunkt i en nys fældet dom over en præst, der tillige var lovtrækker (II,10). Han retter også sin satire mod de forløbne halvstuderte røvere, der sværmede landet rundt og levede af tilfældigt sjov; han sammenligner dette halv-lærde proletariat med Oldtidens kynikere og med Romerkirkens tiggermunke (II,20). Om studenterverdenen handler kun en enkelt discurs (F. selv havde jo kun studeret ganske kort tid ved universitetet), hvori spørgsmålet om studenternes ret til at bære kårde drøftes; en af deltagerne i samtalen forsvarede den med en henvisning til at også apostlene var væbnede med sværd, men F. hævder fredeligt og rationelt, at ingen anden end landets øvrighed bør bære sværd. — Derimod kommer han, som rimeligt er, flere steder ind på

OVERSÆTTERENS INDLEDNING XXXV

vigtige spørgsmål vedrørende det højere skolevæsen; således handler en discurs (II,8) om det ønskelige i at nedlægge en del af de små latinskoler i de mindre købstæder, hvor undervisningen var så mangelfuld, at den snarere gjorde skade end gavn; han påviser, at ingen af de betydeligere videnskabsmænd i landet nogen- sinde er udgået fra nogen af disse små skoler, men giver iøvrigt et varmt følt indlæg om skolevæsenets nytte, når arbejdet drives på rette måde, og påpeger, at de større latinskolars pengestrang i nogen grad kunde afhjælpes ved henlæggelse af de nedlagte småskolars midler til dem. Det kan her tilføjes, at F. få år efter, ved skolereformen af 1737, opnåede at se disse tanker virkeliggjorte. To af discurserne (II,14, II,24) viser F. som den myndige skolemand, der kraftigt hævder sit embedes rang og værdighed mod gejstlighedens overgreb og navnlig står stejlt på rektorernes ret til at ansætte hørere, der ikke var helt uanfægtet af det præstelige tilsyns lyst til indblanding. Men iøvrigt er han ingen uven af præstestanden; tværtimod føler han sig til en vis grad solidarisk med den overfor adelsmænds og særlig officerers overmod; i en af discurserne (I,11) giver han i anledning af disses forrang for præsterne ved begravelser en oversigt over hvor højt hedningerne satte præstestanden, og angriber en af de moderne præstehadere og fritænkere, der, som det synes, har været særlig talrige indenfor officersstanden. Med hensyn til præsternes udnævnelse hævder han som den eneste rationelle løsning, at kun den enevældige konge bør have kaldsret; hverken de private patroner (I,37) eller sognemenigheden (III,17) bør have indflydelse på valget. Falster deler her sin tids mangel på forståelse af histo-

XXXVI OVERSÆTTERENS INDLEDNING

risk overleveret folkefrihed og dens tillid til det enevældige kongestyre som den fornuftmæssige statsform; han står på omtrent samme standpunkt som Holberg, for hvem også den oplyste enevælde er idealet; men en i det moderne demokrati skolet tankegang kan ikke undgå at føle en vis sympati med de djærve sonderjydske bønder, hvis kirkelige selvstyre F. har så lidet tilovers for (III,17).

Iøvrigt må man ikke tro, at F. ukritisk deltager i datidens for os så stødende servile kongeforgudelse; tværtimod udtaler han sig på ikke få steder om kongemagten med en forbavsende frimodighed; det eneste sted, hvor han bruger overdrævne udtryk om en dansk konge, er i hans ovenfor anførte lovprisning af den afdøde Frederik 4., men selve denne lovprisning viser netop hans moralske mod overfor den herskende pietisme. Karakteristisk i så henseende er navnlig en discurs (III,9), hvori den bekendte Jakob Worms satirer og livsskæbne bringes på bane; nogle unge mennesker slutter sig til Worms klager over de dårlige embedsbesættelser; F. benægter ikke rigtigheden heraf, men forvarer sig dog forsigtigt mod at lægge fyrsten selv disse til last; og hele stykket udmærker sig ved sine frimodige ytringer mod kirkens og statens ledende mænd. I en anden discurs (II,31) drøfter han et med det foregående meget nærbeslægtet æmne, nemlig de mange underslæb, som embedsmændene gjorde sig skyldige i; F. tilråder, meget forstandigt, først og fremmest ordentlige lønninger og ikke sulteføde; den, der får offentlige penge mellem hænder, bør ved embeds- tiltrædelsen opgive beløbet af sin formue, medgift og gæld; desuden kræver han et strængt tilsyn og et op-